

O'QUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARI

Matnazarova Karomat Atabayeva

Orental universiteti dotsenti

Maxkamova Shoxista Aliyevna

Orental universiteti magistri

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada o'quvchilarda tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishning asosiy mexanizmlari va usullari tahlil qilinadi. Tanqidiy fikrlash qobiliyati ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Maqolada zamonaviy ta'lim texnologiyalari, innovatsion pedagogik yondashuvlar va interfaol usullar orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish yo'llari bayon etiladi.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, ta'lim, innovatsion pedagogika, interfaol metodlar, o'quv jarayoni.

KIRISH

Tanqidiy fikrlash bugungi kunda har qanday sohada muvaffaqiyatga erishish uchun muhim ko'nikmalardan biri hisoblanadi. O'quvchilarning mustaqil fikrlashi, axborotni tahlil qilish va mantiqiy xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirish ularga hayotda muvaffaqiyatli bo'lish imkonini beradi. Shunday ekan, o'quv jarayonida tanqidiy fikrlashni shakllantirish masalasi dolzarb hisoblanadi. Tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish uchun quyidagi asosiy omillar muhim ahamiyatga ega:

Mustaqil fikrlashga rag'batlantirish – O'quvchilar mustaqil qaror qabul qilish va o'z fikrlarini asoslab berishga o'rgatilishi lozim.

Muammoli ta'lim yondashuvi – O'quvchilarga muammolarni hal qilish va turli yechimlarni izlash imkoniyati yaratish.

Interfaol o'quv usullaridan foydalanish – Munozaralar, bahs-munozaralar, rolli o'yinlar va tahliliy mashqlar orqali tanqidiy fikrlashni shakllantirish.

Tahliliy tafakkurni rivojlantirish – O'quvchilarga axborotni saralash, taqqoslash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini berish.

Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda quyidagi zamonaviy ta'lim texnologiyalari muhim o'rin tutadi. An'anaviy va raqamli ta'limni uyg'unlashtirish orqali mustaqil o'rganish ko'nikmalarini shakllantirish.

Case Study (Vaziyatlarni tahlil qilish) – Hayotiy holatlarni o'rganish va turli nuqtai nazardan tahlil qilish.

Debat va munozaralar – O‘quvchilarning turli mavzularda fikr yuritishi va o‘z nuqtai nazarini himoya qilishi uchun imkoniyat yaratish.

Brainstorming (Aqliy hujum) – Muammolarni hal qilish uchun ijodiy fikrlarni ilgari surish va ularni tahlil qilish.

O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

Tanqidiy fikrlash – bu muammolarni tahlil qilish, dalillar asosida xulosa chiqarish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatidir. O‘quvchilarda bu ko‘nikmani shakllantirish ularning kelajakda har qanday sohada muvaffaqiyat qozonishiga yordam beradi.

Tanqidiy fikrlashning asosiy jihatlari

Tahlil qilish qobiliyati – ma’lumotlarni tekshirish, ularning to‘g‘riligini baholash.

Mantiqiy xulosa chiqarish – dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish.

Muqobil nuqtai nazarlarni tushunish – turli fikrlarga ochiq bo‘lish.

Muammolarni hal qilish – muammolarni tanqidiy baholab, samarali echimlarni ishlab chiqish.

Ijodiy yondashuv – yangicha fikrlash va innovatsion qarorlarni taklif qilish.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullari

1. Savol berish va muhokamalar tashkil etish

O‘quvchilarga ochiq va mantiqiy fikrlashga majbur qiladigan savollar bering. Bahs-munozaralar tashkil qiling, turli qarashlarni tahlil qildiring.

2. Tahliliy fikrlashni rag‘batlantirish

O‘quvchilarga turli manbalardan olingan ma’lumotlarni taqqoslatish.

Ma’lumotlarning ishonchliligini tekshirish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

3. Muammolarni hal qilish mashqlari

O‘quvchilarga real hayotdan olingan muammolarni yechish topshiriqlari bering.

Turli vaziyatlarni tahlil qilish orqali to‘g‘ri qaror qabul qilishga o‘rgating.

4. Tanqidiy fikrlashga oid o‘yinlar va mashqlar

"Nima bo‘lsa edi?" kabi savollar bilan ijodiy tafakkurni rivojlantirish.

Mantiqiy jumboqlar, boshqotirmalar, detektiv ssenariylar bilan ishlash.

5. Tadqiqot olib borishga o'rgatish

Mustaqil izlanishlar olib borishga rag'batlantirish.

O'quvchilarga o'z fikrlarini dalillar bilan asoslashni o'rgatish.

Tanqidiy fikrlashning afzalliklari

1. O'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyati oshadi.
2. Ular yangiliklarni tahlil qilish va manipulyatsiyaga uchrash ehtimolini kamaytiradi.
3. Muammolarni tez va samarali hal qilishga o'rganadi.
4. Yaratqonlik va innovatsion fikrlash rivojlanadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish – zamonaviy ta'limning eng muhim vazifalaridan biridir. O'qituvchilar bu borada turli metod va usullardan foydalansa, o'quvchilarning fikrlash doirasi kengayib, ularning hayotga real va mantiqiy yondashish qobiliyati rivojlanadi.

XULOSA

O'quvchilarda tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lishi lozim. Mustaqil fikrlash, muammoli ta'lim, interfaol metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida o'quvchilarning tahliliy tafakkurini rivojlantirish mumkin. Ushbu jarayonda pedagoglarning roli katta bo'lib, ular o'quvchilarga tanqidiy fikrlashni o'rgatish va ularda analitik ko'nikmalarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Dewey, J. (1933). *How We Think*. Boston: D.C. Heath and Co.
2. Paul, R., & Elder, L. (2006). *The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools*. Foundation for Critical Thinking.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
4. Hasanboyeva, N. (2020). *Pedagogik texnologiyalar va ta'lim sifati*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
5. Karimov, I. (1997). *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent: O'zbekiston.
6. Niyozova, S. (2019). *Milliy tarbiya va zamonaviy pedagogik yondashuvlar*. Toshkent: O'qituvchi.
7. Avloniy, A. (1992). *Turkiy Guliston yoxud axloq*. Toshkent: O'qituvchi.